

**Донецький національний університет
імені Василя Стуса
Факультет історії та міжнародних відносин**

ТРАНСФОРМАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної
конференції**

Вінниця 2022

УДК 930(082)(063)

Т 654

Рекомендовано до друку

*Вченою радою Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 3 від 28 жовтня 2022 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Мартинчук Інна, канд. іст. наук, доц. кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки

Мєлекєсцев Кирило, канд. іст. наук, ст. викл. кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки

Отземко Олена, канд. іст. наук, доц. кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки

Пятницькова Ірина, канд. іст. наук, доц. кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки

Теміров Юрій, канд. іст. наук, доц., декан факультету історії та міжнародних відносин

Темірова Надія, д-р іст. наук, проф., в. о. завідувача кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки (редактор)

Т 654 Трансформації історичної пам'яті: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Н. Темірової. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 159 с.

УДК 930(082)(063)

ЗМІСТ

Історична пам'ять / історична амнезія

<i>Сніжко Ірина</i> . Історична пам'ять: емоційна складова	6
<i>Корновенко Сергій</i> . Панрусизм – соціальна інженерія втручання в історичний процес	8
<i>Дроздов Віктор</i> . Міф і пам'ять: вплив радянського міфотворення на історичну пам'ять населення Південної Бессарабії	14
<i>Ластовець Наталія</i> . Особливості збереження культурної спадщини на прикладі фотоконкурсів і контентних кампаній в українській Вікіпедії	16
<i>Салагуб Людмила</i> . Контекстуально-контroversійна концептологія у вивченні Гетьманщини XVIII ст.	19
<i>Литвиненко Роман</i> . Міуське повстання 1820 року: повернення із забуття	22
<i>Шандра Ірина</i> . Секрети успіху польських підприємців на українських землях (друга половина XIX – початок XX ст.)	31
<i>Пятницькова Ірина</i> . Громадські ініціативи з відбудови Галичини у часи Першої світової війни	33
<i>Отземко Олена</i> . Спогади українських військових у контексті історії Донбасу в період Української національної революції 1917–1921 рр.	36
<i>Бут Олександр</i> . Повернення із забуття: Василь Цветков, Костянтин Челпанов	39
<i>Мартинчук Інна</i> . Геральдичні традиції міст Донецької області	43
<i>Стецюк Вадим</i> . Почесні найменування військових частин як прояв історичної пам'яті: порівняння Румунії та України	45

Націєтворчий потенціал історичної пам'яті

<i>Христан Назарій</i> . Неприйнятний спадкоємець: Regnum Ruthenorum у час сталінізму	48
<i>Рева Ірина</i> . Козацькі маркери постколоніальних перетворень на теренах Дніпра XX – поч. XXI ст.	51
<i>Репан Олег</i> . Козацький та імперсько-радянський наративи в історичній політиці сучасного Дніпра	53
<i>Романцова Наталія</i> . Націєтворчий потенціал публіцистики Михайла Грушевського доби УЦР в контексті історичної пам'яті	56
<i>Ковальова Наталія</i> . Формування образу Січових стрільців у визвольній боротьбі на Наддніпрянській Україні (кінець 1917–1919 рр.)	60
<i>Бабенко Леонід</i> . Незавершена реституція	62

<i>Ганаба Світлана.</i> Морально-етичні наслідки Голодомору: історичний досвід та сучасність	64
<i>Зубко Ольга.</i> Революційність як спосіб розв'язання українських проблем	67
<i>Костюк Михайло.</i> Збереження історичної пам'яті бузьких голендрів: досвід міжнародної співпраці на Волині	69
<i>Стуканова Юлія.</i> Офіційна радянська літературна еліта Донеччини у 1950–1960-ті рр.: прояви української ідентичності через пам'ять про минуле	72
<i>Присяжнюк Юрій, Мальована Ольга.</i> Концепт «національна ідея» у центральних і регіональних ЗМІ України кінця 1980-х – першої половини 2010-х рр.	77
<i>Стуканов Сергій.</i> Український розмовний клуб у Донецьку як форма протидії політиці русифікації (2012–2013 рр.).....	80
<i>Тоцька Софія.</i> Євромайдан у м. Бердянськ (листопад 2013 – січень 2014 рр.)	86

Історична політика

як чинник міжнародних відносин

<i>Киридон Алла.</i> Про важливість європейської пам'яті для майбутнього Європи	89
<i>Гонтарська Ольга.</i> Єдиний наратив про минуле Європи – виклик та небезпеки	94
<i>Kruczkowski Tadeusz.</i> Polska mniejszość narodowa na Białorusi a polityka władz białoruskich i nacjonalistycznej opozycji w kontekście pamięci historycznej.....	97
<i>Лаврут Ольга.</i> Міжнародне гуманітарне право як фактор збереження культурних цінностей.....	107
<i>Бривко Микола.</i> Місце поховання НКВС у Биківнянському лісі через призму нацистської пропаганди	110
<i>Пишемицька Євгенія.</i> Вплив політики пам'яті щодо війни 1991–1995 рр. на взаємовідносини хорватів та сербської меншини в республіці Хорватія.....	113
<i>Стрільчук Людмила.</i> Підсумки українсько-польського діалогу щодо проблем історичної пам'яті у тридцяту річницю підписання договору між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини та співробітництво	115
<i>Каліщук Оксана.</i> Пам'ять про Українську повстанську армію крізь призму компаративістики – сучасна українська та польська преса.....	119
<i>Слесаренко Андрій.</i> Реміністенції комуністичної пропаганди про Українську повстанську армію: чеський художній фільм «Від долі не втечеш» (2009 р.)	125
<i>Латиш Юрій.</i> Голокост у культурі пам'яті Європи та України	128

Політика пам'яті як інструмент опору агресії Росії

<i>Kavaliauskas Tomas.</i> The role of Eurasian geopolitical philosophy for Kremlin's propaganda before the war in Ukraine	131
<i>Троян Сергій.</i> Травма програної війни	131
<i>Чегринець Святослав.</i> Вплив російсько-української війни на репрезентацію пам'яті про Другу світову війну у міському просторі Харкова, Донецька, Дніпра та Запоріжжя	134
<i>Темірова Надія.</i> Монументально-меморіальний простір Донецька в умовах російської окупації	138
<i>Сергій Лях.</i> Новітні уроки історії і завдання історичної дидактики.....	142
<i>Ніколаєнко Ольга.</i> Історична пам'ять та історичне знання в шкільному курсі історії у світлі завдань історичної освіти.....	144
<i>Терно Сергій, Турченко Галина.</i> Бої за Україну в шкільному курсі історії в контексті передумов сучасної російсько-української війни	148
<i>Мелєкєсцев Кирило.</i> Тема інформаційного протистояння в дослідженнях студентів Донецького національного університету імені Василя Стуса (2020–2022 рр.).....	154

Джерела та література

1. Ніколаєць Ю. Роль мас-медіа Донбасу у формуванні історичної пам'яті населення регіону наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. *Україна–Європа–Світ = Ukraine–Europe–World. Серія: Історія. Міжнародні відносини*. Тернопіль, 2014. Вип. 13. С. 299–308.
2. Пахоменко С. П. Медіаобраз УПА у сучасному інформаційному просторі Донеччини. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2011. Вип. 1. С. 94–99.
3. Попович О. Масмедійний дискурс українського визвольного руху періоду Другої світової війни в незалежній Україні (2005–2014 рр.). *Військово-науковий вісник / Національна академія сухопут. військ ім. П. Сагайдачного*. Львів, 2016. Вип. 26. С. 132–146.
4. Попович О. Медіаобраз ОУН та УПА в інформаційному просторі України (2005–2014 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства / Національна академія наук, ЛННБУ ім. В. Стефаника, НДІ пресознавства*. Львів, 2016. Вип. 6(15). С. 218–233.
5. Рябчук М. Світло від темряви: Андреас Умланд, пам'ять про УПА і євроінтеграція України. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2017/01/14/149456/>
6. Хахула Л. «Різуни» чи побратими? Сучасні польські дискурси про Україну / Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2016. 304 с.
7. Olszański Tadeusz A. Miejsce UPA w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Dylematy polityki historycznej Ukrainy. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 2013. 56 s.
8. Siemieńska R. Środki masowego przekazu jako twórcy obrazu świata. *Potrzeby kobiet i mężczyzn w środkach masowego przekazu oraz podręcznikach szkolnych / red. R. Siemieńska*. Warszawa, 1997.

РЕМІНІСТЕНЦІЇ КОМУНІСТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ ПРО УКРАЇНСЬКУ ПОВСТАНСЬКУ АРМІЮ: ЧЕСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ ФІЛЬМ «ВІД ДОЛІ НЕ ВТЕЧЕШ» (2009 Р.)

Слесаренко Андрій

У статті проаналізовано художній фільм чеської режисерки Ленки Кнай «Від долі не втечеш», який є постмодерністською реміністенцією комуністичної пропаганди про українських націоналістів. Стрічка стала своєрідним «продовженням» антибандерівського тренду чехословацького кінематографа.

Ключові слова: політика пам'яті, УПА, чеський кінематограф, Ленка Кнай, волинські чехи.

Соціокультурний простір Чеської Республіки характеризується перманентною конкуренцією історичних наративів щодо Другої світової війни та УПА. У ньому присутні негативні, нейтральні та позитивні оцінки діяльності українських націоналістів. До нейтрального і позитивного спектру можемо віднести документально-публіцистичну програму «Бандерівці» у передачі «Histirie.cz» та документальні фільми режисерів Алеша Коудели «Відгомін війни: Бандерівці» (транслявалися чеським громадським телебаченням у 2010–2011 рр.) та Павела Гаєка «Акція Б» [5]. Натомість реміністенції комуністичної пропаганди теж присутні у сучасному чеському кінематографі. Яскравим прикладом є контроверсійна сімейна драма «Від долі не втечеш» («Stinu neutečes») режисерки чесько-українсько-російського походження Ленки Кнай (1962 р. н.) 2009 р. [4].

Дія фільму відбувається у 2000-х рр. Все життя Катку (акторка Гелена Дворжакова 1979 р. н.) виховували бабуся Євженія Вікова (акторка Ярослава Адамова 1925–2012 рр.) з дідусем Ржегоржем Віком (актор Павел Ландовський 1936–2014 рр.). Її мати померла, коли Катка була ще зовсім малою дівчинкою, батько працює капітаном річкового судна, що плаває з Чехії до Німеччини. Катка працює юристом, проживає у Празі, а її бабуся з дідусем – у селі, недалеко від кордону з Німеччиною. У дівчини є хлопець-ірландець, який хоче, щоб вона переїхала до нього жити. Одного дня до Катки в Прагу несподівано приїздить бабуся. Вона хоче розлучитися з чоловіком, з яким прожила понад 60 років. Проте Катці для оформлення розлучення бабусі необхідні причини, докази, аргументи. І вона починає вивчати історію власної родини, яку, як з'ясувалося, вона не знає. Її бабуся – волинська чешка, яка переселилася з СРСР до Чехословаччини, а дід – герой війни. Рекламний плакат фільму ставить запитання: «Але чи дійсно дід герой війни чи колишній злочинець, бандерівець, український націоналіст, що знищував євреїв, комуністів, поляків і чехів? Як колишній бандерівець опинився в Чехословаччині і чи проживає він під справжнім чи вигаданим прізвищем?» [1].

У фільмі стверджується, що «УПА – це Українська злочинна терористична організація. Українська повстанська армія була расистською терористичною організацією, яка з 30-х років з метою етнічної чистоти України знищувала залишки євреїв, поляків, солдатів Червоної армії, нападала на деякі чеські села і вбивала невинних людей» [4]. Катка, переглядаючи сімейний архів, бачить у ноутбукці страшні фото вбитих замордованих людей.

Дід Ржегорж Вік виявився українцем Григорієм Кризгановським. Він одружився на чешці Євженії та взяв її прізвище, а потім воював у чехословацькому корпусі генерала Людвіка Свободи. Євженія розказує Катці: «Я переконала його, щоб він втік від тих вбивць. І я зробила з нього чеха, і цим врятувала йому життя».

Своєрідно у стрічці, зі слів Євженії, подано трагічну історію волинських чехів: «Росіяни вважали їх фашистами, німці – більшовиками, а ви, чехи, своїх

земляків волинян вважали росіянами. Коли вони приїхали, у них не було нічого. А люди ставилися до них жахливо. Принижували їх, не давали продуктів картки. Просто жах. Я не хочу про це навіть згадувати. Німець з німцем так ніколи не вчинив би». До речі, родина Віків проживає на землях депортованих судетських німців. Сусід Віків, судетський німець Генріх (актор Франтішек Немец 1943 р. н.), якому пощастило уникнути насильного переселення до Німеччини.

Фільм ґрунтується на ідеологемах комуністичних часів з пропагандистських агіток на кшталт брошури Вацлава Славіка з промовистою назвою «Справжнє обличчя бандерівців. „Акція Б” проти цивільної мережі» чи науково-популярного нарису Франтішека Кауцького і Ладіслава Вандурека «Під прапором тризуба», які називають українських повстанців «українськими фашистськими бандитами», котрі у майбутньому «разом з іншими військовими злочинцями створять ядро майбутньої фашистської армії, яка воюватиме з Радянським Союзом та державами народної демократії» [3; 2]. Стрічка, по суті, стала своєрідним пост-модерністським продовженням антибандерівського тренду чехословацького кінематографа (фільми «Акція Б» Йозефа Маха, «Історія мертвого чоловіка» Душана Клейна, «Тіні спекотного літа» Франтішека Вlachіла та ін.).

Досліджувана стрічка достатньо популярна у глядачів. На відеоресурсі YouTube представлена повна версія фільму: 289 тис. переглядів (опубліковано 7 грудня 2016 р.). Прем'єрний показ фільму на телебаченні відбувся 2 січня 2012 р. на каналі «Чеське телебачення 2». Стрічка має міжнародний рейтинг IMDb (найбільша у світі база даних про кіно) 6,2 (що пояснюється насамперед блискучою акторською грою легендарних акторів). Оцінка глядачів чеської та словацької фільмової інтернет-бази даних (Československá filmová databáze) 45 %, проголосували 526 учасників (шкала оцінювання 0–100 %).

Отже, за умов перманентної конкуренції історичних наративів у соціокультурному просторі Центральної Європи місцевим українським громадам і Українській державі необхідно створювати якісний проукраїнський історичний продукт у кооперації з міжнародними партнерами.

Джерела та література

1. Bartošek T., Fikejz M. Stinu neutečes. *Filmovy přehled*. 2010. № 1. S. 19–20.
2. Kaucky F., Vandurek L. *Ve znameni trojezubce*. Praha: Naše vojsko, 1965. 165 s.
3. Slavik V. *Prava tvař banderovců. Akce B proti civilni citi*. Praha: Orbis, 1948. 39 s.
4. Stinu neutečes. Česká Republika, Cineart Tv Prague. Režie Lenka Kny. 2009. 102 min.
5. *Valečné ozvěny. Banderovci*. Česká Republika, České televize, Režie Aleš Koudela, 2010. 67 min.